

Tanzimat Dönemi'nden Bir Mizah Gazetesi: Latife

A Humour Newspaper from Tanzimat Period: Latife

Merve KÖKEN¹

Özet

Osmanlı Devleti 1839'dan itibaren demokratikleşme sürecine girmiştir. Bu demokratikleşmenin sonucunda Batılı devletlerin yaşam standartlarına öykünen Osmanlı aydını Batılı tarzda yaşamaya özen göstermiştir. Aydınlar, Avrupa standartlarında eserlerin ortaya konması için çalışılmıştır. Bu çalışmada basın yayın sektörünün de rolü büyüktür. Matbaanın bu topraklara gelmesinin ardından yaşanan duraksama sonrası yayımlanan gazete ve dergiler toplumun değişiminde büyük roller oynamıştır. Bu süreçten sonra mizah yayınları da Türk toplumunun dünyasına giriş yapmıştır. Diyojen'le başlayan hala da devam eden bu sürece 1874 tarihinde 39 sayı çıkarılan Latife gazetesi de katkı sağlamıştır. İmtiyaz sahibi Zaharya Beykozluyan tarafından çıkarılan bu gazete mizah yayını olma işlevini dönemin koşullarında gerçekleştirmiştir. Latife dört sayfadan oluşmakla birlikte içeriğinde karikatür barındıran bir gazetedir. Latife'nin dili genel olarak sadedir, üslubu ise hiciv yüklüdür. Yayın hayatına pazartesi ve perşembe her hafta çıkma gayesi ile çıkan Latife 25. Sayıdan sonra yayın politikasını haftada iki olarak değiştirmiştir. Gazete 12 Ağustos 1874, 6 Mart 1875 tarihleri arasında varlık göstermiştir.

Anahtar Sözcükler: Tanzimat, Basın, Mizah, Kültür, Değişim

---

¹ Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, E-posta:mervek.k.n@hotmail.com

Bu çalışma ve hayatımın her döneminde yardımcı olan, kaynak bulma, yorumlama ve kurgulama süreçlerinde destek olan Prof. Dr. Hakan Behçet Sazyek'e şükranlarımı sunarım.

Abstract

The Ottoman Empire was officially in the process of democratization since 1839. In consequence of democratization, the intellectual Ottoman people aspired the life standards of Western countries, emulated the Western life style, and created artworks in European standards. The press broadcasting industry played a great role in this manner. Following the long-standing pause, the press machine had been brought to the land, allowing the publishing of newspapers and magazines that played a major role in changing the society. Following this process, also humour gazettes emerged into the world of the Turkish society. The process starting with *Diyojen* still continues; the *Latife* gazette, published 39 issues in 1874 contributed to this process. The gazette published by its grant holder *Zaharya Beykozluyan* functioned as a real humour gazette within the conditions of this period. *Latife*, consisting of four pages included cartoons. The language of *Latife* is generally simple, containing an ironical style. The gazette started its press life as two issues every Monday and Thursday; however, after the 25th issue, changed his press policy as twice a week. The gazette was in press between 12th August 1874 and 6th March 1875.

Keywords: Tanzimat, Press, Humour, Culture, Change

GİRİŞ

Toplumlar, statik olmayan gelişen ve değişen dünya şartlarında kendilerini bu değişim ve gelişmeye teslim eden yapılardır. Uygarlık tarihinin başlangıcından itibaren bütün topluluklar kendilerini değişim ve dönüşüm süreçlerine bırakmışlardır. Türk toplumu da tarih sahnesine çıktığı ilk andan itibaren din, kültür ve coğrafya değişimleriyle yepyeni çehreler kazanmıştır. Zaten bir siyasi ve idari oluşum olduğu çağın durumuna ayak uyduramazsa tarih sahnesinden silinir. Osmanlı Devleti de kuruluş ve yükselme devirlerinden sonra yaşadığı duraksama sürecinde geniş topraklarda yaşamının vermiş olduğu rahatlıkla yaşanan sıkıntıların farkına varamamış ve önce gerilemeye ardından ise çözülmeye başlamıştır. Geç farkına varılan bu çözüme sürecinde devlet adamları yaşanan kaotik ortama kendi çaplarında çözümler üretmeye başlamışlardır. “Ancak bu girişimler bir padişah ya da sadrazamın ferdi gayretlerinden öteye geçememiştir. Dolayısıyla etkisi sınırlı düzeyde kalmış ıslahat düşüncesi ulema ve yöneticilerin zihnine köklü olarak yerleşememiştir” (Eryılmaz, 2010). III. Selim’e kadar devlet yönetiminde gerçekleştirilmeye çalışılan ıslahatlar geleneksel boyutta olduğu için sorunların köküne inilememiştir. “Hükümet merkezi Anadolu’daki yangından adeta habersiz yaşarken İstanbul’da lüks ve safahat hayatı baş göstermiştir” (Eryılmaz, 2010). Avrupa’nın yenileşmesinde önemli pay sahibi olan kurumların etkisi göz ardı edilerek yüzeysel çalışmalar yapılmıştır. Sonrasında özellikle III. Selim’den sonra bir atılım gerçekleştirilerek olumlu gelişmeler sağlanmaya başlanmıştır. ıslahatlar ile beraber Osmanlı Devleti 18. yüzyıldan itibaren yaşadığı problemlere çözüm arayışında olmuş kaybedilen topraklardaki çözümlere bir çare alınma girişimlerine gidilmiştir. Yapılan ıslahatlar ilk olarak askeri alanlarda gerçekleşmiştir. Ancak yapılan bu ıslahatlarla istenilen sonuç elde edilememiş özellikle çok uluslu bir devlet olan Osmanlı Devleti’nde sık sık isyanlar baş göstermiştir. Yunan, Sırp isyanları Balkanlar’daki karışıklıklar devlet adamlarını somut, demokratik çözümler aramaya itmiştir İlk olarak 18. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan derebeyleri olan ayanlarla Senedi İttifak imzalanmıştır. Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa kendi egemenliği sağlama için devlet ve ayanlar arasında yapılan bu anlaşmanın temelini atmıştır. Daha sonra bu demokratikleşme çabası Tanzimat Fermanı’nı (Gülhane-Hatt-ı Hümayun) beraberinde getirmiştir.

Kelime olarak Tanzimat “düzenleme”, “nizamlama”, “yapılanma ya da “reorganizasyon” anlamına gelmektedir. “Bu ferman iktisadi, içtimai temelleri çürüyerek yıkılmağa yüz tutan bir imparatorluğun yeni prensiplerle yeniden kurulma teşebbüsünü gösterir” (Seyithanoğlu, 2006). “Tanzimat temel müesseseleri bozulmuş olan Osmanlı

İmparatorluğu'nun yepyeni bir medeniyetle yükselen ve taarruza geçen bir Avrupa'nın ezici üstünlüğü karşısında yeniden teşkilatlanma teşebbüsünün kati bir safhasıdır" (Seyithanoğlu, 2006). "Gülhane Hattı ölü bir vesika olarak kalmamış imparatorluk içinde geniş ölçüde hareketlere yol açmış geleneksel ve sosyal yapıda derin sarsıntılar doğurmuştur" (Seyithanoğlu, 2006). Fermanın hazırlanması doğrultusunda en büyük katkıları sağlayan Mustafa Reşid Paşa sadece fermanı imzalamakla kalmamış ileride kanaat önderliği yapabilecek gençlere de hamilik yapmıştır. Bu gençlerden Şinasi kendisine yazdığı kasidede Mustafa Reşid Paşa'ya minnetini dile getirmiştir. Fermanın içeriğindeki halkın can, mal, namus güvencesinin korunması; askerlik işlerinin düzene konması; herkesten gelirine göre vergi alınacak olmasından ziyade Mustafa Reşid Paşa'nın dönemin gençlerine sunduğu imkânlar toplumun değişiminde büyük rol oynamıştır. Mustafa Reşid Paşa'nın bu atılımı sanatta toplum yapısında ve edebiyatta devrim niteliğinde sonuçların alınmasını sağlamıştır. Zaten 1821'deki Mora İsyanı sonrası Rum mütercimlere itimadı kalmayan II. Mahmut'un açtığı Tercüme Odası'yla kıvılcımların atıldığı kültür devrimini Tanzimat Fermanı sonrasında körüklenerek çağdaşlaşma yolunda bir meşale gibi etrafı aydınlatmaya başlamıştır. Namık Kemal, Ahmet Vefik Paşa, Ziya Paşa, Sadık Rifet Paşa, Haydar Efendi, Ağâh Efendi, Sadullah Paşa Sarım Paşa gibi devlet adamı gazeteci ve şairler az ya da çok burada eğitim görmüşlerdir (Eryılmaz, 2010). Mustafa Reşid Paşa'nın gayretiyle de aydınlaşma atılımlarına bir yenisi daha eklenmiştir. Bu fermanla beraber Tanzimat insanı yüzyıllar boyu küçümsenerek bakılan Beyoğlu'na adımını atmış, Avrupa'ya özenen aydınların bulunduğu yabancı kitapçıları, Avrupa mamulâtı satılan mağazalarıyla Beyoğlu; İstanbullu Türk'ün yaşamında Avrupa'ya açılan bir kapı haline gelmiştir (Ortaylı, 2015). Bu yeni yaşam tarzı Beyoğlu dışına da sıçrayarak İstanbul'un muhtelif bölgelerine yayılmış, Avrupa tarzı mobilyalar, alafranga usûl yaşam tarzı klasik Türk musikîsinin yanı sıra öğrenilen piyano yeni yaşam tarzının olmazsa olmaz öğeleri haline gelmiştir.

Değişen yaşam koşulları Avrupalılaşmanın bütünüyle hazmedilmesi her alanda olduğu gibi kendini haberleşme alanında da göstermiş yepyeni bir kültür edinilmiştir. İlk resmi gazete Takvim-i Vakayi 11 Kasım 1831'de yayımlandıktan sonra (Topuz, 2003) II. Mahmut'un girişimleriyle basın yayın sektörü hızla gelişmiş Takvim-i Vakayi sonrası önce Ceride-yi Havadis ardından ise ilk özel teşebbüs ürünü olan Tercüman-ı Ahval Şinasi ve Ağâh Efendi tarafından çıkartılmıştır. Basın yayın sektörü hem halkın gözü kulağı olmuş hem de çeşitli sanat eserlerinin halka tanıtılmasında büyük rol edinmiştir. Özellikle bazı sanatçıların

eserlerinin tefrika halinde bu gibi basılı yayın organlarında yayımlaması bu sektöre halkın ilgisini daha da arttırmıştır.

1870’li yıllara girerken yaşanan bir önemli gelişme de Osmanlı mizah gazetelerinin basın sahnesine çıkmış olmasıdır. Yüzyıllardan beri özellikle göstermeye bağlı metinler aracılığı ile ortaya konan sözlü kültür mizah ürünleri yerini basılı yayınlara bırakmıştır. Anadolu kültürü topraklarının mizahla iç içe olması çok eski çağlara dayanmaktadır. Geçmişten bugüne çeşitli kültürlerin gülme edimine ev sahipliği yapan bu topraklarda kültürler değiştikçe mizahi öğeler de değişim göstermektedir. *“Gülmek zaten toplumsal jest olarak adlandırılabilir. Toplumlar eğlence kültürlerini kendileri meydana getiren yapılarıdır”* (Bergson, 2006). Anadolu toprakları da geçmişten günümüze kültür birikimine paralel olarak gülme eylemine de pek çok alternatif üretmiştir. *“Anadolu mizahında karşımıza çıkan en eski motifler Hitit döneminde gerçekleşen Purulli törenlerini işaret etmektedir. İlkbaharda gerçekleşen hasadın sevincini ifade eden bu eğlenceler sınırsız bir şenliğin dünya üzerindeki ilk örnekleridir”* (Öngören, 1998). Hititlerden sonra Dyonisos Bağ Bozumu Şenlikleri ile bu eğlence taçlanmış halkın eğlence kültürü gelişmiştir. Türklerin Anadolu ayak basmalarında sonra en popüler mizah öğeleri Nasreddin Hoca ve ardından hayal sahnesinin nüktedan ikilisi Karagöz ve Hacivat, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Bektaşî fıkraları ile eğlence kültürümüz sözlü gelenek dâhilinde 1870lere dek gelmiştir. *“1870’lerde ise özellikle karikatür denilen olgunun kültüre yansıtılmasıyla mizah yayınları oldukça popüler bir hal almıştır. Bu alanda ilk adımı İstanbul Ermenileri atmış Rumlar da onları izlemiştir”* (Koloğlu, 2015). Bu alanda yazar ve çizer olarak Vartanyan, Hekimyan, Nişen Berberyanı Teodor Kasap, Mehmet (Çaylak) Tefvik, Ali Fuad isimlerini sayabilir (Koloğlu, 2015). *“Mizah popüler bir söylem biçimi ve anlatım aracı olarak her zaman siyasi ve sosyal hareketlere yakın durmuştur. Kimi zaman iktidara ama ekseriyetle muhalefete destek veren mizahçılar siyasi ve sosyal değişim/dönüşüm zamanlarında canlanan kültürel atmosferin oluşumunda pay sahibi olmuşlardır”* (Gönenç, 2017). Latife ise Miladi 1874, Hicri 1291 yılında çıkmış 39 sayı boyunca her pazartesi ve perşembe günü neşrolma kaygısıyla yola çıkmıştır. Ancak birtakım kapatılmalar sonucunda zaman zaman sekteye uğramış daha sonra 39. Sayısından sonra gün değişimiyle farklı bir formata alınmıştır. Bu çalışmada Latife dergisinin ilk 39 sayısı hakkında bilgi verilecektir.

1874 YILINDAN BİR MİZAH GAZETESİ: LATİFE

“Latife: 1. Güldürecek tuhaf ve güzel söz. 2. Kadın adı” (Devellioğlu, 2006). Kelime anlamı olarak “latife” yumuşak “hoş” kökünden gelmektedir. “Batının “espri” motifini aşağı yukarı karşılar” (Öngören, 1998). Sözlük anlamıyla müsemma bir ürün elde etme gayesiyle yola çıkan Latife gazetesi döneminin önemli örnekleri yanında popülerliği olmasa da önemli ürünleri içerisinde barındıran bir yayındır. İmtiyaz sahibi Zaharya Beykozluyan tarafından çıkartılan Latife’nin yayın tarihleri Tablo 1’deki gibidir:

Sayı	Tarih
1.Sayı	12 Ağustos 1874, 12 Ağustos 1291 Pazartesi
2.Sayı	15 Ağustos 1290, 15 Ağustos 1874 Perşembe
3. Sayı	19 Ağustos 1874, 19 Ağustos 1290 Pazartesi
4. Sayı	22 Ağustos 1874, 22 Ağustos 1290 Perşembe
5. Sayı	26 Ağustos 1874, 26 Ağustos 1290 Pazartesi
6. Sayı	29 Ağustos 1290, 29 Ağustos 1874 Perşembe
7. Sayı	2 Eylül 1874, 2 Eylül 1290 Pazartesi
8. Sayı	5 Eylül 1290, 5 Eylül 1874 Perşembe
9. Sayı	9 Eylül 1874, 9 Eylül 1290 Pazartesi
10. Sayı	12 Eylül 1290, 12 Eylül 1874 Perşembe
11. Sayı	16 Eylül 1290, 16 Eylül 1874 Pazartesi
12. Sayı	19 Eylül 1290, 25 Şaban 1291 Perşembe
13. Sayı	14 Şaban 1291, 23 Eylül 1290 Pazartesi
14. Sayı	26 Eylül 1290, 27 Şaban 1291 Perşembe
15. Sayı	30 Eylül 1290, 2 Ramazan 1291 Pazartesi
16. Sayı	5 Ramazan 1291, 3 Teşrinievvel 1290 Perşembe
17. Sayı	9 Ramazan 1291, 7 Teşrinievvel 1290 Pazartesi
18. Sayı	12 Ramazan 1291, 10 Teşrinievvel 1290 Perşembe
19. Sayı	12 Ramazan 1291, 14 Teşrinievvel 1290 Pazartesi

Sayı	Tarih
20. Sayı	19 Ramazan 1291, 17 Teşrinevvel 1290 Perşembe
21. Sayı	23 Ramazan 1291, 21 Teşrinevvel 1290 Pazartesi
22. Sayı	26 Ramazan 1291, 24 Teşrinevvel 1290 Perşembe
23. Sayı	10 Şevval 1291, 7 Teşrinisâni 1290 Perşembe
24. Sayı	14 Şevval 1291, Teşrinisâni 1290 Pazartesi
25. Sayı	23 Şevval 1291, Teşrinsani (Gün belirtilmemiş)
26. Sayı	2 Zilkade 1291, 4 Kanunevvel 1290 Salı
27. Sayı	10 Zilkade 1291 8 Kanunevvel 1290 Cumartesi
28. Sayı	14 Zilkade 1291, 12 Kanunuevvel 1290 Çarşamba
29. Sayı	26 Zilkade 1291, 23 Kanunuevvel 1290 Pazartesi
30. Sayı	3 Zilhicce 1291, 30 Kanunuevvel 1290 Pazartesi
31. Sayı	4 Zihicce 1291, 8 Kanunusâni Cumartesi (Tarihlerde bir hata yapılmıştır.)
32. Sayı	11 Zihicce 1291, 7 Kanunsani 1290 Salı
33. Sayı	17 Zihicce 1291, 13 Kanunsâni 1290 Pazartesi
34. Sayı	20 Zihicce 1291, 16 Kanunuevvel 1290 Perşembe
35. Sayı	25 Zihicce 1291, 20 Kanunuevvel 1290 Pazartesi
36. Sayı	28 Zihicce 1291, 24 Kanunuevvel 1290 Perşembe
37. Sayı	29 Muharrem 1291, 24 Şubat 1290 Pazartesi
38. Sayı	3 Safer 1291, 27 Şubat 1290 Pazartesi
39. Sayı	10 Safer 1291, 6 Mart 1290 Perşembe

Tablo 1: Latife'nin yayın cetveli

Tablo 1'de görüldüğü gibi Latife gazetesi 25. Sayısına kadar pazartesi ve perşembe günleri çıkmış daha sonra yayın politikasını “Haftada iki defa neşrolunur eğlence gazetesidir.” biçiminde değiştirilmiştir. Bunun böyle olmasında çeşitli nedenler olabilir. Ancak dergide sadece uzun süreli kapatılma ile alakalı bilgi verilmiştir:

“Latife gazetesi 36 numaralı nüshasında bazı makalât-ı muzıra derc etmiş ve bu ise bi’ttabii dâ’î-i mecazât bulunmuş olduğundan tarih-i ilanından itibaren bir mâh müddetle tatil edilmiştir.” (Beykozluyan, 1875) şeklinde bir resmi yazı yayımlandıktan sonra derginin bir başka bölgesinde derginin yayıncıları şu ifadelerle yer vermişlerdir:

“Latife nasıl ‘Bazı makalât-ı muzıra’ derc eylediğini biliyor. Latife’nin mündericâtı letâiften ibaret ise de ne yapalım belki beşeriyet bu ya bilmeyerek biz de Hayal ve Letâif-i Âsâr kardeşlerimiz gibi bir faka basmış olmalıyız. Ne ise ayol arkadaşımız Hayal ve Letâif geçmişe teessüf etmeyelim işimiz gözetelim.” (Beykozluyan, 1875)

Burada dahi sürekli olarak eleştirilen Hayal, Letâif-i Âsâr gibi dergileri hicvetmekten geri kalmamışlardır. Bazen bu eleştiri ile kantarın topuzunu kaçırdıklarını söyleyebilmek mümkündür. Aşağıda görüleceği üzere derginin içeriğinin büyük bir kısmını diğer dergileri eleştirmek oluşturmaktadır. Derginin ismi her ne kadar Latife olsa da dergi yazarları en çok küfre dönüşmeye çok yakın bir yerde gelişen hoşgörü yönü en az olan mizah çeşidini (Öngören, 1998, s. 32) sıklıkla kullanmaktadır. Özellikle derginin bir ay kadar kapanmasına muhtemelen neden olan bölüm aşağıda gösterilmiştir:

“Latife’yi lütfen kıraat buyuranlar ciddi gazeteler acaba ne yazıyorlar diye merakta kalmamak üzere en doğru havadislerinin hülâsa cedvelidir:

Gazete-i Millet: Hazreti Basiret

Bazı teveccühât. Üsküdar’da, İstanbul’da Beyoğlu’nda, ötede beride satılık hane münâkasa ilanı.

Ceride-i Havadis: Beyhude Bir Bâhis

Medyûnların emlak ve emvâlinin fûrûhtuna dair icra cemiyetinin ilânâtı” (Beykozluyan, 1874).

Resim 1: Latife'nin ser-levhası

Gazetenin ser-levhasının (Resim 1) transkripsiyonu ise şu şekildedir:

“Matbaa ve Mahall İdaresi

Asma altında camlı handa 11 numaralı daire-i mahsûsadır.

Abone bedeli: Dersaadet için bir seneliği üç beyaz mecdiyedir.

Taşralar için posta ücreti başkadır. Bir nüshası 40 paradır.

İlânât

Beher satırından bir defa için üç kuruş alınır. Birkaç defalık olur ise ayrıca pazarlık olunur. Posta ücreti verilmemiş olan mektuplar reddedilir.

Pazartesi ve perşembe günleri neşrolunur eğlence gazetesidir.”

Yukarıdaki gibi bir tanıtım yazısıyla her pazartesi ve perşembe günü olmasa da 39 sayı istikrarlı bir şekilde çıkmıştır.

Derginin içeriğini ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Gündeme dair birtakım ironik yazılar
2. Farklı konularla ilgili yazı dizileri
3. Latife Telgrafları
4. Muhavereler
5. Mektuplar
6. Diğer gazeteleri eleştiren hicivli ifadeler.
7. Alafranga züppe eleştirisi

Aşağıda ifade edilen bölümlerle alakalı olarak detaylı örneklendirme yapılmıştır. Gündeme dair ironik göndermelerin olduğu bölümlerden örnek vermek gerekirse:

“Haberiniz var mı yahu? Avusturya devleti kutub-u şimaliye karşı ilan-i harb eylemiş. Ordu sevk etmiş. Kutb-u şimâlide hangi devlet ve hükümet mi var dediniz? Efendim kutb-u şimâlide pek çok buzlar vardır. Hem de ne buz! İri kocaman! Sert! Asıl ordu sevkine sebep Avusturya'da şiddetli hararet olup meşrubat ve mekifatı soğutmak için buzlar oraları teşriife rağbet buyurmadığından Avusturya memâliği hiddete gelerek kutb-u şimâliyi buzları aleyhine ilân-ı harb eylemiş. Ama siz şimdi buna ispat istersiniz! Öyle değil mi? Öyle ise işte size ispat!” (Beykozluyan, Mühim Politika Havadisi, 1874)

Gündeme dair yazıların birçoğunu Şirket-i Hayriye, tramvay şirketinin olumsuz yönleri oluşturmaktadır. “19. yüzyılda ülkenin büyük şehirlerinin de fiziki dokusunda büyük gelişmeler meydana gelmiştir. İstanbul’un her yerinde kâgir okullar, meydana getirilmiş 19. yüzyılın sanat ve zevk anlayışını yansıtan yapılar oluşturulmuştur. Karaköy ve Beyoğlu’nu birbirine bağlayan tünel hizmete açılıp Şirket-i Hayriye vapurları İstanbul deniz ulaşımı yaşamın bir parçası haline gelmiştir” (Ortaylı, 2015). Çoğunlukla hiciv yönü kuvvetli olan bu yazılarda bazen çok anlamsız ve gereksiz eleştirilerin yapıldığını söylemek mümkündür:

“Şöyle ki Üsküdar ve Kabataş'a sefer etmekte olan cesimatlı azametli araba vapurları yok mu? İşte o vapurlarda kaptanın kıyam buyurduğu mahal-i mürtefide "Kaptan ile musâhabet memnudur.” ibaresi yazılı kocaman bir levha ta'lik edilmiş! Güzel! Fakat kaptan için de ‘Ahali ile musâhabet memnudur.’ diyerek diğer bir levha daha yazılmak lazımeden iken unutulması ne olmuş? Bu yazılmış kaptan efendi bir eliyle dümenciye işaret diğer eliyle yolcuların ... ahibbasına temenna ederek ağzıyla da başkaca iltâf ve musâhabette bulunmakta veyahut bulunacak olur ise yolcular ağzını mı diksini? Gözünü mü kapasın? Dilsizler işaretiyle mi cevap versin?”
(Beykozluyan, 1874)

Dergide herhangi bir yazar ismi zikredilmemesine rağmen oldukça ilginç yazı dizileri de mevcuttur. Bunlardan bir tanesi de çeşitli etnik grupların veya milletlerin hakkında yazılan öznel ifadeler içeren yazılardır. Ancak bu yazı dizilerinin bilimsellikten uzak olduğunu söylemek mümkündür. Hatta zaman zaman ırkçı söylemlere, aşağılama ve alaya varacak kadar ileri gidilmiştir. Aşağıda yer alan bölüm derginin içeriğini ifade etmesi açısından önemlidir:

“Çingene ve gacı ve kara oğlan dahi denilir kıpti itlâkı da meşhur ise de kıpti fi-l- asıl Mısır’ın ahâli-i kadîmesidir. Çingene başkaca bir kavim oldukları halde her milletin çingenesi vardır. Ve her milletin çingenesi de o milletin mahkuru olup en aşağı ve en müstefli sanatlarda bulunurlar İstanbul çingenelerinin pek büyük sanatları hûnindelikle ve sazandeliktir. Süpürge, maşa, saç ayak, ızgara satanları orta halli olup kırık tekne

yapanlar ve çürük ekser dikenler ile ayı, maymun oynatanlar aşağı takımlarıdır... Cesaretsizlik ile yüreksizlikte Yahudi milletinden aşağı iseler de yaygarada ve hazır cevaplıkta ve musikişinaslıkta onlara mukabildir ve yüz bulurlar ise şecaatleri meşhurdur umumen levnleri esmer ve sesleri kısık olup tabiyetleri mütelevvin ve müsahabetleri cazibelidir. Çingenenin ensesine ekmek sürülüp kelbe verilmiş olsa yemediği mütevatiren söylenir.”
(Beykozluayan, Çingene, 1874)

Latife, mizah yani kendi ser-levhasında bildirdiği üzere ‘eğlence gazetesi’ de olsa gündemi kendine has yorumlama çabası içine girmiştir. Latife Telgrafları bölümlerinde bazen İstanbul’un çeşitli semtlerinden bazen ise soyut yerlerden yola çıkarak ironi yapılmıştır. Ancak bu bölümde en çok göze çarpan şey ise toplumsal eleştiridir. Latife Telgrafları genellikle ilanlar bölümünün öncesinde derginin son sayfasında yer almaktadır:

“Galata’dan:

Tramvay arabalarını geceleri içeri çekmek ve sokaktan, sıcaaktan, yağmurdan, kardan muhafaza etmek için yer altında bir büyük mağara inşa olundu.

Yeni Cami’den:

Bugün erken çıplak Mustafa bir kapıdan elbiseli girip öbür kapıdan çıplak dışarı çıktı.” (Beykozluayan, Latife Telgrafları, 1874)

İki kişinin söyleşerek ortaya eğlenceli bir anlatım çıkarılması geçmişten günümüze kadar ulaşmış bir gelenektir. Özellikle gölge oyunu olarak da adlandırılan Karagöz metinlerinde birbirine zıt iki karakterin yanlış anlaşılmalardan doğan eğlenceli etkileşimi Türk Tiyatrosu’nun temelini oluşturmaktadır. Karagöz oyunlarından sonra yaygınlaşan orta oyununda da Kavuklu ve Pişekar’ın söyleşmeden doğan mizahı dikkatimizi çekmektedir. “Ortaoyunu modern tiyatroya en yakın geleneksel göstermeye bağlı metnimizdir. Çünkü ortada bir sahne ve oyunu icra eden oyuncular mevcuttur. Tıpkı Karagöz’deki gibi iki asli oyuncu bulunur” (Enginün, 2006). Dergide yer alan muhavere bölümlerinde yazar belli ki Geleneksel Türk Tiyatrosu’ndan etkilenmiştir. Dergide başlıksız veya başlıklı olmak üzere

pek çok muhavere mevcuttur. Bu muhavereler iki kişi arasında gerçekleşmekte üçüncü kişilere yer verilmemektedir. Aşağıda ele alınan bölüm bunlardan bir tanesidir:

- “-Uğurlar olsun beyim. Vay efendim maşallah! Görüştüğümüze çok şükür
-Canım sizi bir zamandır kayıp ettik.
-Öyle oldu efendim! Bendenizin bu günlerdir hiçbir yere çıktığı yok.
-Ay efendim! Bu sıcak havada o kışlık paltoyu niye giymişsiniz terlemiyor musunuz? Bari yazlık bir fason palto yaptırırsanız...
-Hayır efendim! Bendeniz fasülye paltosu giyemem. Sıtma tutuyor da onun için biraz kalınca giydim.
-Ey içinde setri yok ya!
-Ağırlık veriyor da onun için giymedim.
-Çok şey sanki o palto hafif mi?
-Ey ne yapayım üşüyorum. Sıtma efendim, sıtma!
-A beyim o paltonuzda bütün leke olmuş.
-Hayır efendim! Onlar leke değil zaten kendi rengidir, ona kar yağdı yağdı tabir edilir.
-Adam! Yelek de giymemişsiniz sokağa böyle apaçık nasıl çıktınız?
-Canım yelek giyince saat de taşımalı zaten ben ağır şeyden hazzetmem ki.
-Pek güzel hani ya Frenk gömleğiniz? Şimdi de basma mintan giyilir mi?
-Şimdi yeni moda bu oldu da ondan...
-Peki hani ya şemsiyeniz?
-Hekim güneşte gez diye tembih etti de onun için kullanmıyorum.
-Bari bir baston taşırsanız olmaz mı?
-Baston kullanmasını zaten sevmem bendenize ağırlık verir.
-Haydi öyle olsun. Ayağınızdaki potin de artık yırtılmış.
-Mahsus yırttım efendim! Ayağımda nasır var da.
-Bari kutunuzu verin de bir sigara olsun yapayım.
-Zaten tütün içmem nasılsa alışamadım.
-Ey bendeniz versem içer misiniz?
-Ne ise artık hatır için bir sigara yaparım.” (Beykozluayan, İki Tırlı Beyninde, 1874)

Metinlerarasılık kavramı daha çok postmodern edebiyatta karşımıza çıkmaktadır. “Metinlerarası ilişkilerin birbirleri ile olan ilişkileri, ilişkilerinin boyutları farklı açılardan incelenebilir. Metinlerarasılık en geniş anlamda bir edebi metnin edebi veya edebiyat dışı metinlerle olan bütün bağlarını kapsayan bir edebiyat terimidir” (Aytaç, 2003). Dergide yer alan metinlerin edebi niteliği tartışılrsa dahi mektup türünden iktibas yapılması metinlerarasılığı çağrıştırmaktadır. Ele alınan bu metinler okur mektubu gibi gösterilmeye çalışılrsa da birçoğu ironik özelliği göze çarpan yazılardır ve dergi muharrirleri tarafından kaleme alınmıştır. İmtiyaz sahibi böyle yaparak gelecek tepkilerin önünü kesmeyi hedeflemiştir diyebiliriz. Hatta zaman zaman okur mektuplarına cevaplar da verilmiş renkli ve eğlenceli bölümler ortaya çıkarılmıştır:

“Geçen nüshanızda telgraf havadisi arasında Deli Maria'nın bir yeni fistan biçimi tasavvurunda olduğuna ve bununla beraber modastreciliğe başladığına dair bir makale görülmüştür. Hâlbuki biz bunu işitir işitmez cümlemiz toplanıp ne kadar modastre dükkânı var ise dolaştık Deli Maria 'ya benzer adam göremedik. Nihayet merkûmeyi mutadından olduğu üzere hiçbir tarafa bakmayarak dalgın dalgın gitmekte olduğu halde Teke önünde yakaladık bu hususu kendisine sual ettik ise de asla öyle tasavvurda bulunmadığını ve hatta kendisinin akli fikri işbu haline sebep olan nişanlısının kendisini terk eylemesinde olduğunu beyan eyledi Maria'nın bu derdi bir cihetle pek çoğumuzun başında ise de açıktan açığa söylediğimizde mezkûr ünvanın bize dahi verileceğini bilecek kadar daha aklımız başımızda olduğundan bu bâbda kendisine bir şey söylemedik ise de işitilen sözün yanlış idüğüne vakıf olduk.

Efendi bu yalan yanlış neşriyatınız ile beyhude yerde bizim ismimizi cihet cihey lekedare ettiniz. Evvela doğru yol gibi halkın kesret üzere amedşud ettiği bir mahalde herkes bizim Deli Maria ile konuştuğumuzu görüp hıncahınç başımıza birikti. Zaten bizi seyretmek için bahane ararlar. Hoş bizim de bu husus için o kadar canımız sıkılmaz ise de ekseri bir adamın nasıl bir adam idüğü görüşüp konuştuğu kimseden bahsolunmak âdet-i kadîmiyeden olmakla ihtimaldir ki âlem bizim dahi merkûme ile hemhâl olmamıza zâhib olur. Bu ise bizim hakkımızda pek büyük muzır olacağı beyhudedir zira herkes bizi akıllı diye bilip durduğu halde dahi senede bir tanemize nişanlanmak nasip oluyor. Ne derecelerde fena tesiri olduğunu anlatmak in hassaten beyan

ederiz ki şu günlerde birimizi gazeteci esnafından bir adam istedi ise de bir gazetede zincir ile bağlanmış bir adam resmi görüldüğünden cesaret edip söz veremedi. Saniyen bu neşriyatınız ile güya bizim fistanlarımızın biçimi delice şeyler gibi anlatmışsınız. Bunu hiçbir vechile kabul edemeyiz. Ama eğer bizim fistanlarımızın biçimi başkalarını divane eder ise onu bilmeyiz bizim pekiyi aklımız başımızdadır. Fistanlarımızın biçimi de Paris modistrelerinin aklının eseridir.

İşte müellif bundan böyle bizim fistanlarımız hakkında bir şey yazar iseniz size ceza olarak her gördüğümüz yerde yüzümüzü öbür tarafa çevireceğiz böylece malumunuz ola.” (Beykozluyan, Beyoğlu Matmazellerinden Mektup, 1874)

Latife gazetesinde en çok göze çarpan şey sürekli olarak başka dergilerin veya gazetelerin yayın politikalarına ve şahıslara eleştirel gözle yazmış olduğu yazılardır. Özellikle Hayal, Tiyatro, Medeniyet Hülâset’ül Efkâr, Mecmua-yı Maarif, Şark ve Basiret yayımlarına sürekli olarak göndermelerde bulunmaktadır. Belki o dönemki hukuk kurallarının bu konuda çok yaptırımcı olmayışı belki de bu yazıları yazan kişinin net olarak belirlenmemiş olması bu kadar kolay şekilde yergiye neden olmuştur. Bu soru işaretleri bir yana kati olan tek şey Latife yazarlarının sivri dilli yaklaşım göstermesidir. Aşağıda bu konuya uygun örnekler verilmiştir:

“Şark: Ala Vezn-i harf Ayine-i Gark

Terakki: Tiryaki Dimetraki

Basiret: Trampet kokmuş at

Tiyatro: Tırvırı Petro

Mecmua-yı Maarif Mecmu-i Letâif

Ceride-yi Havadis: Laklaka-yı Mübahis Meyci Bahis

Hayal: Meval" "Bimeyal" (Beykozluyan, Evzan-ı Latife, 1874)

Latife’de özellikle Gedikpaşa Tiyatrosu kurucusu Güllü Agop’a da çok fazla yüklenilmiştir. Aşağıda bu gazetede ironik Güllü Agop eleştirisi bulunmaktadır:

“Tiyatro ile hasbıhal ama! Güllü Agop Ağa'nın tiyatrosuyla değil. Çünkü ağayı mersüm ile hasbıhale tenezzülümüz yok. Hasbıhalimize Tiyatro nam gazete ile der ekledik a! Latife değil gerçek ha! Ey Tiyatro gazetesi! Sen hazretlerine hitap bi-âsvabımızdır ki ne haldesin? Acaba bazar-ı itibar ve revaçta mahir ve mahal misin? İnce ince fikirler ile derin derin haller ile meşgul müsün? Her bar mutalaa-yı sahâifinle şirinkâm mezâk oluyor isek de halinden haberimiz yok. Sana da hariçten bendler varakalar veriliyor mu? Yoksa Suriye ve Şark gazetelerinin hem-hâl oldukları gibi sen de bizimle hemhâl misin? Mündericatın kendi mahsûl-ü fikirlerimizden midir, nedir? Bekleriz ki hasbıhâl edelim. Birbirimizi halimizden habîr ve agâh eyleyelim. Taraflı şerimizden suale rağbet üzerine buyurulur ise hamd olsun tarih-i hasb-ı hale kadar canımız tende vücudumuz zindedir. Ancak dünya acayip olmuş. Kimse latifeyi, gerçeği anlamıyor, dinlemiyor. Saçma saçma hayaller ile uğraşiyor. Bilmeyiz ki akıbet hal neye münecir olacak? Ey Tiyatro gazetesi! Gel sen şu tiyatrodan biz de latifeden vazgeçelim. Feleğe küselim de levendane ve cesurane bir bedeviyet gazetesi yazmaya cesaretlenelim. Afrika Asya bedeviyetlerinden ve haşiyyelerinden birçok ayı bulalım. Nihayet işimizi yoluna koyup kâr-ı âlem böyledir diye şunu bunu göze ne dersin? Ey Tiyatro gazetesi ne dersin? ...” (Beykozluayan, Tiyatro ile Hasbıhal, 1874)

Osmanlı devletinde yaşanan medeniyet değişimi ile birlikte yepyeni bir sosyal zümre meydana gelmiştir: Alafranga züppeler. Şöyle ki Tanzimat bürokrasisinin yabancı dil bilen, dış dünyayı izleyebilen yetenekli üyeleri yanında yeni devrin kültürel atmosferine çalışma yöntemlerine uyum sağlayamayanların da çokça bulunduğu açıktır. Böylelerinin içinde yabancı dili yanlış yazıp konuşanlar, koltuğunun laf ola Fransızca gazetelerle dolaşanlar, kayırdığı işlerde gülünç işler de yapanlar olmuştur (Ortaylı, 2015). Bu zengin, mirasyedi tipler Beyoğlu'nun en şık tarzilerinden giyinir, en şık mekânlarda boy gösterir, bir torpille girdikleri kalemdeki işlerine kırk yılda bir uğrayan tiplerdir. Hatta bu tipler Recazade Mahmut Ekrem'e Araba Sevdası romanında Bihruz Bey aracılığıyla Ahmet Mithat Efendi'ye de Felatun Bey ile Rakım Efendi romanında Felatun Bey aracılığı ile ilham olmuştur. Latife ise alafranga züppeleri “şık” olarak nitelendirmiş ve birçok sayısında onlar ile ilgili yazı ve muhavere yayımlamıştır. Aşağıdaki muhavere de bu yolla yazılmış bir bölümdür:

“Bir Şık ile Bir Edibin Muhaveresi

E: Beyefendi paltoyu kaç kuruşa aldınız?

Ş: Almadım. Yedi liraya yaptırdım.

E: Pantolonunuzu kime ve kaçta yaptırdınız?

Ş: Mir’e yaptırdım. İki buçuk lira.

E: Potininizi kaç kuruşa yaptırdınız?

Ş: İki liraya.

E: Ey fesinizi kaçta aldınız?

Ş: Yarım lira.

E: Bastonunuzu?

Ş: İki lira.

E: Kutunuz?

Ş: Bir buçuk lira.

E: Canım benim siz hiç mecediye ile bakır ile alışveriş etmez misiniz?

Ş: Hayır bizim ahz u italar lira ile biter.

E: Ya öyle mi? Bari lütfen o çok çok sayıp döktüğünüz liralardan bir tanesini olsun çıkarsanız da görsek.

Ş: Efendim işim var müsaadenizle gideyim. İnşallah başka vakit görüşürüz.”

(Beykozluyan, Bir Şık ile Bir Edibin Muhaveresi, 1874)

Aşağıda içeriğinde şiir barındıran ironik bölümde yine aynı şekilde alafranga züppelik mevzusuna parmak basmaktadır:

“Şıklık medeniyet-i şerefin hâiz olanıdır.

Şıklar dahi şıklık gibi meşhur-ı cihandır.

Şol beylerimiz gerçi falan ibn-i falandır.

Sermaye gibi mâye-i zatı da nihandır.

Nakarat

Şıklık saffeti doğrusu ya şıklara şandır

Bir şanki onun hikmeti bizlerce ayândır.

Can mı dayanır görmeğe cemiyeti mahzun

Kesb etmede her saatimiz renk diğer gün

Dolduk sitem halk ile manende-i gerdûn

Ne gözlüğümüz kaldı ne de eldeki baston

Eyzan

Mîr oldu ise yankı ile eyledik ülfet

Kolluk yakalık heps hazır yok ona külfet

Dik dik gezeriz silkiniriz böyledir adet

Şıklıkta ne gam olsa birazcık da rezalet

Eyzan

Şık fark edemez akşam olunca hele sağ sol

Taksim yeri çarşı içidir gezmeğe kol kol

Sarf ile bulursak o güzel parayı yol yol

Artık kadeh mey gibi bin kere boşal dol

Eyzan

Biz atf-i nigâh eylemeyiz ta'n-ı adûya

Bağlandı Beyoğlu'nda gönül zülf-ü perûya

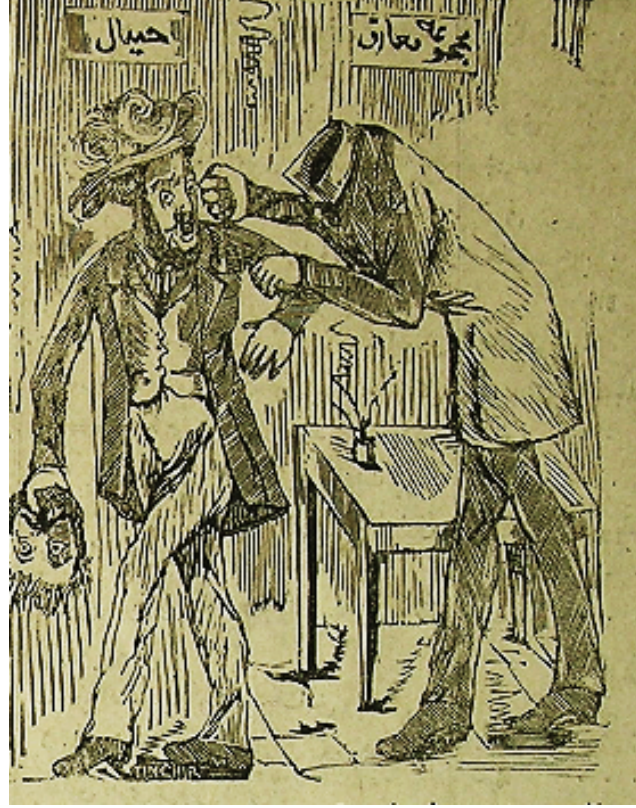
Şıklıkta muzırdır dönemez kimse geriye

Dik dik nazar-ı rağbetimiz semt-i sebûya

Eyzan” (Beykozluyan, Şıklık, 1874)

“İnsan ve bazı hayvan türlerinin bir arada yaşayabilmelerinin en önemli gereklerinden biri bir başka deyişle de birlikte yaşayabilmelerinin ön koşulu olarak bildirişmeyi sayabiliriz.” (Aksan, 2003) Buradaki “bildirişme” den kasıt iletişim becerileridir. İnsanlar birbirleriyle görsel veya dilsel göstergeleriyle iletişim kurarlar. Karikatür de bir görsel göstergedir. Bazen yüzlerce kelimenin anlatamadığını karikatür ile anlatmak mümkündür. Üstelik bu sanat siyasi hiciv mekanizmaları arasında en çok tercih edilen sanat dalıdır. Avrupa’yı ilk ziyaret eden hükümdar olan Abdülaziz’i kadın olarak tasvir eden Avrupa ile birlikte Batı’da çizilmiş olan bir karikatürün bu topraklarda da yayımlanmış olması bu sanata aşina olmağımızın çok eskiye dayandığını gösterir. Nitekim eski bir sadrazamın “yüzsüz” olduğunu ifade etmek için boş bir karikatür çizmek de aynı şekilde bu alanda hızlı bir başlangıç yapıldığının göstergesidir (Koloğlu, 2015). Günümüzde de hala geleneğini sürdüren karikatür günümüz kadar olmasa da o dönemde de kullanılmıştır. Latife’nin de işlediği konular dışında en az içeriği kadar etkili ve ironik karikatürlere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Latife’de yazar olarak bir isim zikredilmese de karikatürist kendini bazı çizimlerinde rumuzuyla belli etmiştir. Özellikle gazetenin 5, 6, 7, 10, 11, 12 ve 29

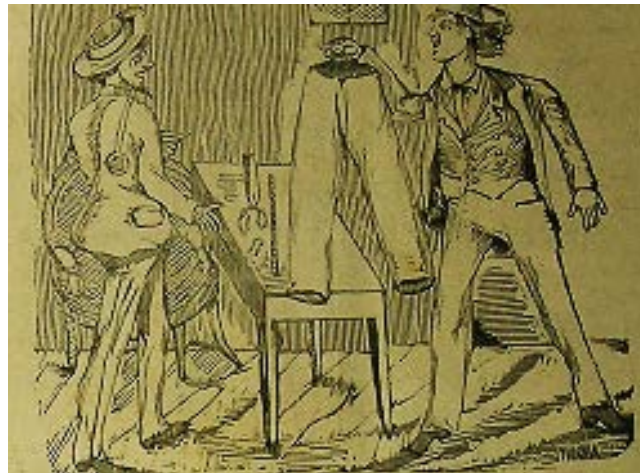
sayılarındaki karikatürlerde bu ismi görmek mümkündür. Resim 2, Resim 3 ve Resim 4'te bunlardan birkaç tanesini görmek mümkündür:

Resim 2: Sayı 5

-Başımı niye almışsın başımı!

-Aldım ise yemedim ya!

Resim 3: Sayı 7

-Niçin buna cep dikmedin be herif?

-Cebi ne yapacaksın be! Veresiye pantolonda cep olmaz.

Resim 4: Sayı 29

*Rüzgâr estikçe fırıldağım döner
Her dönüşte gösterir birçok hüner.*

SONUÇ

Tanzimat dönemi mizah gazetelerinden olan Latife emsalleri kadar popüler olmasa da ele aldığı konuların çeşitliliği ve dönemi açısından önem teşkil etmektedir. Osmanlı Devleti'ndeki toplumsal sorunlara yer vermesi ve basın yayın tarihimize ışık olması açısından önemli bir yayın olduğunu söylemek mümkündür. Dünya üzerindeki kültür birikimi bir öncekilerin üzerine yeni bir şeyler katma düsturuyla oluşturulduğu için Latife de hem edebiyat hem de basın tarihimizde önemli mevzulara kaynak olabilecek ürünleri kısa ömründe kültür dünyamıza sunmuştur. İstibdat'a iki kala çıkan bu gazete II. Meşrutiyet'e kadar yaşanacak bol sansürlü ve kaoslu basın öncesi son özgür demlerini yaşayan Osmanlı basınında kendini rahatça ifade etme şansını yakalamış ve üstüne düşen görevi yerine getirmiştir.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan (2003), *Her Yöniyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aytaç, Gürsel (2003), *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları
- Bergson, Henri (2006), *Gülme: Komiğin Anlamı Üstüne Deneme* (Çev: Yaşar Avunç). Ayrıntı Yayınları: İstanbul
- Cantek, Levent ve Levent Gönenç (2017), *Muhalefet Defteri Türkiye’de Mizah ve Karikatür*. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul
- Devellioğlu, Ferit (2006), *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Aydın Kitapevi Yayınları: Ankara
- Enginün, İnci (2006), *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)*. Dergah Yayınları: İstanbul
- İnalcık, Halil ve Mehmet Seyitdanlıoğlu (2006), *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. Ankara: Phoenix Yayınevi
- Koloğlu, Orhan (2015), *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınevi
- Ortaylı, İlber (2015), *Batılılaşma Yolunda*. İstanbul: İnkılap Yayınevi
- Öngören, Ferit (1998), *Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.